

ВИЗНАЧЕННЯ ЦІНИ НА ДЕПОЗИТИ БАНКІВ

У статті виконано дослідження актуальних питань з визначення ціни на депозити банків. Запропоновано для встановлення оптимальних цін на депозити враховувати еластичність ціни на депозитні операції банку та вплив на еластичність різноманітних факторів; доведено необхідність диференціювати ціни на депозити банків в залежності від особливостей еластичності ціни в різних регіонах України.

The study of current issues concerning the pricing on deposits of banks is made in the article. It is proposed to establish the optimal prices to take into account the elasticity of deposit rates on deposits and bank operations impact on the elasticity of various factors; necessity of differentiation the price of deposits banks depending on the characteristics of elasticity of prices in different regions of Ukraine is proven.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах глобалізації фінансових відносин, а також формування нових підходів щодо регулювання взаємин між суб'єктами фінансових ринків, у тому числі – банківських установ, першочергового значення набувають дослідження процесів формування національних фінансових ринків. Фінансова система України є банкоорієнтованою, тому домінуючу роль у процесах формування внутрішніх фінансових ресурсів відіграють банки. Сучасний розвиток діяльності банківської системи України характеризується такими явищами, як конкуренція з боку іноземних банків, нестійкість банківської системи, зниження фінансових результатів та процентної маржі. Посилення конкуренції на ринку депозитних банківських послуг та негативний вплив економічної кризи вимагає постійної адаптації банківських установ до процесів формування ресурсної бази, що обумовлює вдосконалення методів ціноутворення на один із важливих ресурсів банку – депозити.

Ціна і ціноутворення є важливими складовими фінансової діяльності банків, виступаючи в ролі її гнучкого інструменту. Перед усіма банками постає завдання визначення ціни на свої продукти та послуги, яка повинна бути обґрунтованою та достатньою як для самих банків, так і для його клієнтів. Специфіка ціни як інструменту реалізації стратегії розвитку банку полягає в тому, що вона належить до групи контрольованих факторів і є основним показником, який визначає його прибуток.

Актуальність питань ціноутворення в діяльності банку на сучасному етапі економічного розвитку України пов'язується з проблемами, пов'язаними з вільним встановленням банками цін при наявності цінових обмежень з боку державних органів та поступового зниження значимості методів цінової конкуренції в умовах глобалізації фінансових ринків при підвищенні значимості методів нецінової конкуренції.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблема особливостей формування процесу ціноутворення в банках викликає активний інтерес з боку сучасних науковців. Лише за останні роки результати досліджень з цього напрямку було опубліковано такими українськими вченими: Л. Жердецькою, Н. Волковою, С. Козьменко, Л. Кузнецовою, Н. Няньчук, Л. Романенко, Н. Ушаковою.

Автори монографії «Процеси ціноутворення у фінансовій діяльності банку» визначили теоретико-методологічні підходи щодо ціноутворення у діяльності банку, розглянули цінові стратегії банку та особливості ціноутворення на банківські продукти та послуги [1, с.37–142].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Проте залишається невіршеним перелік питань щодо використання методів та підходів щодо ціноутворення на депозитні банківські продукти.

Критичний аналіз економічної літератури дозволяє дійти висновку, що на сучасному етапі відсутні наукові праці, які присвячені комплексному дослідженню механізму ціноутворення на депозити банків.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття та обґрунтування процесів визначення ціни на депозити банку з використанням практичної діяльності банківських установ України. Досягнення мети дослідження зумовило необхідність вирішення таких завдань: проаналізувати сучасну процентну політику вітчизняних банківських установ на депозитному ринку, запропонувати методичні підходи щодо вдосконалення процесів формування ціни на депозити.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банківські процентні ставки, їх динаміка є своєрідними індикаторами розвитку економіки країни та її важливого сектору – банківської системи. Ефективність процентної політики банку визначається різними показниками, одним з яких є спред. Величина спреду, як різниця між рівнем отриманих та сплачених ставок, певною мірою дозволяє зробити висновки щодо стабільності економіки та загальноекономічного розвитку держави. У періоди криз ці оперативні інструменти допомагають банкам адаптуватися до змін зовнішнього середовища і в той же час впливають на формування оновленого середовища. На сьогодні статистичні дані свідчать про зростання процентного ризику українських банків, що потребує застосування банками певних заходів аби бути спроможними захистити своїх акціонерів, кредиторів і вкладників.

В українській банківській системі спостерігаються певні позитивні тенденції. Так, за підсумками першого півріччя 2011 року прибуток одержали 143 фінансові установи з 176, які діють в Україні, тоді як за підсумками 2010 року прибуток одержали 127 фінансових установ з 175, які діють в Україні. При цьому за 9 місяців 2011 року помітно скоротилася і сума задекларованих збитків: з 13027 до 4553 млн. грн., тобто майже втричі [2].

Незважаючи на певне поліпшення ситуації з кредитним ризиком, у діяльності банків з'явилися і нові труднощі. Вони пов'язані зі зниженням доходів, що, у свою чергу, обумовлено зниженням обсягу наданих кредитів, адже раніше надані позички поступово повертаються, а нові не надаються, зазначене впливає на депозитну політику.

Особливість депозиту полягає в його двоїтій природі. Для вкладника депозит є потенційними грошима, які він може пустити в обіг. Але водночас, якщо ці гроші віддати банку, то вони принесуть вкладнику доход у вигляді процентів. Джерелом процентів, які банк платить за депозити, є його активні операції, перш за все – кредитні. Тому банк розміщує залучені кошти, як правило, в кредитні операції, щоб потім розділити процентні доходи зі своїми вкладниками.

Як відомо, вкладники при прийнятті рішень про розміщення власних коштів на депозитах керуються, насамперед, такими чинниками, як надійність банку, рівень відсоткової ставки за вкладами та якість обслуговування клієнтів. Відсоткова ставка за депозитами виступає їх ціною для вкладників банку.

З початком економічної кризи наприкінці літа 2008 року процентні ставки банків стрімко зросли і залишалися високими протягом всього 2009 року. Так, на період поглиблення кризи банки утрималися від кредитування економіки та намагалися вирішити проблему нестачі ресурсів. З початку 2010 року кредитні і депозитні ставки почали знижуватися, проте зниження кредитних було більш суттєвим. Як наслідок, з першого кварталу 2010 року почалося погіршення динаміки чистого процентного доходу. За перші три квартали 2010 року, порівняно з тим же періодом 2009 року, обсяги процентних доходів та витрат зменшилися, при чому темпи зниження процентних доходів випереджали темпи зниження процентних витрат. Витрати банків скорочувалися, не дивлячись на те, що за даними Національного банку, обсяг депозитів за 9 місяців виріс на 20%.

Для того, щоб детальніше розібратися з даною ситуацією, проаналізуємо динаміку чистого процентного доходу банків України за 2007–2010 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка чистого процентного доходу банків України у 2007-2010 рр., тис. грн. [2]

Період	Процентні доходи, тис. грн.	Темп приросту процентних доходів, %		Процентні витрати, тис. грн.	Темп приросту процентних витрат, %		Чистий процентний дохід, тис. грн.	Темп приросту чистого процентного доходу, %	
		Базисний	Ланцюговий		Базисний	Ланцюговий		Базисний	Ланцюговий
01.01.2007	30 259 044	X		16 578 676	X		13 680 368	X	
01.01.2008	50 842 164	68,0	68,0	28 613 368	72,6	72,6	22 228 796	62,5	62,5
01.01.2009	88 370 294	192,0	73,8	50 818 084	206,5	77,6	37 552 210	174,5	68,9
01.04.2009	32 440 838	X	86,0	17 940 576	X	77,6	14 500 262	X	97,6
01.07.2009	61 849 586	X	65,4	34 332 689	X	60,3	27 516 897	X	72,2
01.10.2009	91 832 989	X	52,9	50 640 337	X	47,5	41 192 652	X	60,2
01.01.2010	119 083 051	293,5	34,8	65 357 516	294,2	28,6	53 725 525	292,7	43,1
01.04.2010	28 204 679	X	-13,1	16 103 516	X	-10,2	12 101 163	X	-16,5
01.07.2010	55 334 622	X	-10,5	31 757 489	X	-7,5	23 577 133	X	-14,3
01.10.2010	84 739 674	X	-7,7	46 731 611	X	-7,7	38 008 063	X	-7,7
01.01.2011	113 334 120	274,5	-4,8	61 409 176	270,4	-6,0	51 924 944	279,6	-3,4

Отже, за рахунок того, що за перші три квартали 2010 року, порівняно з тим же періодом 2009 року, обсяги процентних доходів та витрат зменшилися, а також темпи зниження процентних доходів випереджали темпи зниження процентних витрат, мало місце скорочення чистого процентного доходу.

Для оцінки причин такої динаміки процентних доходів та витрат українських банків необхідно дослідити динаміку процентних ставок і процентного спреда (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахунок та динаміка процентного спреда українських банків за період 2007–2010 рр. [2]

Період	Процентна ставка за кредитами, %			Процентна ставка за депозитами, %			Спред, п. п.
	Всього	у тому числі		Всього	у тому числі		
		у нац. валюті	в ін. валюті		у нац. валюті	в ін. валюті	
2007	13,5	14,4	11,3	7,2	8,2	5,8	6,3
2008	16,0	17,8	11,6	8,3	9,9	5,4	7,7
2009, всього у т.ч.:	18,3	20,9	10,0	11,8	14,0	9,2	6,5
січень	22,0	25,6	10,4	12,8	15,9	8,6	9,2
квітень	17,9	20,8	9,8	11,4	13,1	8,9	6,5
липень	15,3	18,1	9,9	11,6	13,3	9,7	3,7
жовтень	17,4	19,9	10,2	11,6	13,7	9,6	5,8
2010, всього у т.ч.:	14,6	15,7	10,5	9,4	10,3	7,9	5,2
січень	16,4	18,3	10,7	11,6	13,0	9,8	4,8
квітень	15,6	16,8	11,3	11,6	13,7	8,8	4
липень	13,6	14,6	10,4	9,1	9,8	7,6	4,5
жовтень	13,8	14,9	9,5	7,4	8,0	6,3	6,4

З даних табл. 2 видно, що зростання депозитних ставок припало на кінець 2008 року, якраз на початок кризи, і тривало до початку 2010 року. Ставки за гривневими депозитами тоді доходили до 25%. Банкам потрібно було залучати фондування за допомогою депозитів за відсутності грошей на міжбанківському ринку і закриття міжнародних ринків капіталу. Тому банківські установи і піднімали відсотки, щоб забезпечити собі надходження коштів. Зараз ситуація нормалізувалася, і банкіри більше не готові платити «премію за лояльність» новим вкладникам. Знижуватися ставки за депозитами, в особливості гривневими, почали з січня 2010 року. Так, за період з жовтня 2009 р. по липень 2011 р., гривневі депозитні ставки в цілому за всіма банками України знизилися на 3,9 п.п., а валютні – на 2 п.п. При тому, що основне зниження вже відбулося, цей процес триває [3]. Це можна пояснити відсутністю в даний час у банківських установ необхідності в підтримці короткострокової ліквідності і прагненням залучати довгострокові кошти для розміщення їх у більш дохідні активи.

На сьогодні найпоширенішими підходами до визначення ціни за банківські депозити у вітчизняній практиці є моделі ціноутворення на основі понесених витрат (собівартість плюс прибуток) або орієнтованих на рівень поточних ринкових ставок конкурентів. Але ці моделі мають ряд недоліків.

Ефективне використання моделі визначення ціни на основі витрат потребує точного визначення обсягів загальних витрат та адекватного співвідношення їх з конкретними клієнтами та послугами, що є досить трудомісткою і витратною процедурою, яка для банків, на відміну від виробничих підприємств, пов'язана з багатьма неточностями та помилками. Це не означає, що в процесі встановлення ціни депозитів відсутня потреба у здійсненні відповідного обліку витрат (перш за все прямих). По суті, саме він дозволяє керівництву банку визначити такі рівні цін, що нереальні з точки зору існуючих можливостей та конкурентної кон'юнктури. Але, незважаючи на те, що облік витрат є необхідним елементом ефективної системи ціноутворення, для встановлення оптимальних цін на депозити тільки його недостатньо.

Встановлення цін на основі рівня цін на депозитні послуги конкурентів може дати об'єктивні переваги, особливо якщо гранична цінова межа, що підтримується провідними банками, дозволяє більшості банків зберігати прийнятну для них норму прибутку, а проникнення на ринок нових учасників ускладнене. Але для деяких банків, наприклад, як Ощадбанк України, такі системи ціноутворення характеризуються двома основними недоліками:

- орієнтування на ціни провідних банків та необхідність корегування своїх процентних ставок не враховує реального обсягу витрат, які необхідно компенсувати для забезпечення ефективності його діяльності;
- при встановленні цін на банківські депозити не приймається у розрахунок їх еластичність. Низька еластичність цін означає, що клієнти несприйнятливі щодо рівня цін і, навпаки, за високої еластичності цін клієнти миттєво реагують на найменші їх зміни [4, с.87].

У цілому обмеженість зазначених методів ціноутворення є очевидною порівняно з підходом, який ґрунтується на визначенні суб'єктивної корисності послуг для клієнта. Основою такого підходу є, перш за все, поведінка вкладників, а вже потім фактори конкуренції та собівартості. При цьому центром уваги стає еластичність цін на депозити на рівні угод, яка залежить від багатьох фінансових та психологічних факторів. Серед них найсуттєвішими є обсяги первісного внеску, умов його поповнення, частота отримання процентів, комплексність депозитних послуг та інші (табл. 3).

Результати досліджень залежності еластичності цін на депозити банків дозволяють зробити висновок, що враховуючи зазначені в таблиці взаємозалежності, можна успішно змінювати структуру цін відповідно до реальної вартості банківських депозитів з точки зору їх корисності для вкладників.

Досягнення зазначеного результату можливе лише на основі ретельного аналізу витрат банку за кожною операцією, в подальшому яке можна використовувати для

адекватного порівняння витрат та можливої прибутковості при визначенні ціни активних, понад усім – кредитних операцій.

Таблиця 3

Вплив факторів на еластичність цін на депозитні продукти банку

Важелі	Фактор, що впливає на еластичність ціни	Еластичність ціни на депозити	
		Низька	Висока
Властивість	Обсяг первісного внеску	Незначні	Значні
Властивість	Частота внесків та виплати процентів вкладнику	Низька	Висока
Властивість	Комплексність депозиту	Складні «пакетні» послуги	Нескладні одиночні послуги
Властивість	Структура цін	Заплутана	Проста та зрозуміла
Сприйняття	Доступність інформації	Важке для зрозуміння	Просте для зрозуміння
Сприйняття	Імідж банку	Тільки для VIP-клієнтів	Для широкого кола вкладників

Аналіз витрат по депозитним операціям повинен бути орієнтованим на визначення клієнтів, взаємовідносини з якими пов'язані з найбільшими витратами. При цьому аналізовані витрати окремих сегментів депозитного ринку порівнюються з обсягами доходів по активним операціям та рівнем витрат на їх обслуговування. Результати подібного аналізу дозволяють визначити як складові витрат та доходів від надання депозитів та позичок, так і оцінювати пристосування цих послуг до потреб клієнтів.

Банку постійно потрібно виявляти такі види депозитів, цінність яких для клієнтів перевищує встановлені на них ціни. Це проводиться шляхом порівняння цін на послуги даного банку з цінами на аналогічні послуги основних конкурентів, що дозволяє визначити суб'єктивну цінність депозитів з точки зору клієнтів для кожного виду депозитів окремо на основі:

- оцінки міри важливості як окремих банківських депозитів, так і їх складових з точки зору потреб вкладників (наприклад, найбільше значення клієнти надають зручності розташування банкоматів та цілодобовий доступ до них);
- порівняння спроможності банку задовольняти зазначені потреби клієнтів з аналогічним потенціалом його основних конкурентів;
- дослідження кожного виду депозитів на відповідність між ціною на нього та суб'єктивною оцінкою його вартості вкладниками.

Таким чином, визначаються можливості для такої переоцінки депозитів та їх складових, яка дозволить зменшити витрати банку, а в цілому – підвищити прибутковість активних операцій банку.

Вказане ускладнює можливість банку розробляти ефективну цінову політику, основним змістом якої є «встановлення цін на різні банківські продукти та їх зміну відповідно до ринкової ситуації» [5, с.473].

Для ефективної депозитної діяльності банку необхідно провести дослідження сегментів ринку, на яких в різні періоди банк займав перші позиції. Крім того, необхідно виявити успішні зміни в ціновій політиці, які мали місце в минулому, що дозволяє дати адекватну оцінку міри успішності діяльності банку та його депозитної політики, а також відстежувати позитивні та негативні тенденції. Крім того, результати таких досліджень дозволяють зробити висновок про доцільність та життєздатність різних варіантів зміни ціни.

На думку автора, оскільки відносна еластичність цін на депозити, їх конкурентна динаміка мають географічні відмінності та особливості, їх необхідно враховувати при диференціації цін у різних регіонах України. Ціни, що встановлюються банком за кожну операцію, необхідно порівнювати з цінами конкурентів на кожному місцевому ринку, що дозволяє визначити поточний стан банку на шкалі конкурентних цін та виявити можливість

для наближення до цінових лідерів. Крім того, великі міжрегіональні банки можуть користуватися перевагами локальних ринків окремих регіонів, що також є додатковим джерелом прибутку.

Специфікою діяльності підрозділів, які залучають депозити, є значні та постійні збитки (вони сплачують відсотки вкладникам), а підрозділів, які займаються розміщенням ресурсів, – великі прибутки. Тому виникає потреба компенсувати витрати, пов'язані з залученням депозитів. Вказане дає підстави застосовувати метод трансфертного ціноутворення при визначенні ефективності депозитної діяльності банку. Тобто, трансфертна ціна – це ціна на фінансові ресурси (в т.ч. депозити), які умовно передаються всередині банку від одного підрозділу до іншого.

Трансфертна ціна формує основний дохід центрів, які залучають ресурси від клієнтів та реалізують їх на внутрішньобанківському ринку. У той же час для підрозділів, які розміщують ресурси на зовнішньому ринку (центра розміщення), плата за придбані ресурси – одна із основних статей процентних витрат. Таким чином, внутрішньобанківський обіг грошових коштів формує операційні витрати одних підрозділів та доходи інших, що робить трансфертне ціноутворення основною частиною ефективної депозитної діяльності банку.

Висновки і перспективи подальших розробок. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки та рекомендації:

- 1) рівень ціни на депозитну діяльність банку визначається великою кількістю внутрішніх і зовнішніх факторів, які необхідно враховувати при розробці ефективної депозитної політики;
- 2) ціноутворення за методом граничних витрат дає керуючим банками цінну інформацію не тільки про процентні ставки на вклади, але й до якого моменту банк може розширяти свою депозитну базу, доки додаткові витрати зростання депозитів призведуть до зниження додаткових доходів та загального прибутку. Коли прибуток починає знижуватися, керівництво має або шукати нові джерела коштів з більш низькими граничними витратами, або здійснювати нові позички та інвестиції, які дають більші граничні доходи, або все разом [1, с.180];
- 3) для встановлення оптимальних цін на депозити необхідно враховувати еластичність ціни на депозитні операції банку та вплив на еластичність різноманітних факторів;
- 4) ціни на депозитну діяльність банку необхідно диференціювати в залежності від особливостей еластичності ціни в різних регіонах України;
- 5) необхідно реалізувати індивідуальний підхід при формуванні депозитної ставки, для чого проводити сегментацію клієнтів по групам, виділивши певні ознаки;
- 6) для досягнення ефективності депозитної та процентної політик банку необхідно впроваджувати госпрозрахунок, для чого потрібно ввести бюджетування та трансфертне ціноутворення.

Отже, організація та реалізація процесів ціноутворення на депозити банку є запорукою створення ефективної цінової та депозитної політик банку, які в свою чергу, сприяють підвищенню ефективності банківського бізнесу.

Список використаної літератури

1. Процеси ціноутворення у фінансовій діяльності банку: [за ред. Л. В. Кузнєцової]. – Одеса: Атланта, 2008. – 372 с.
2. Бюлетень НБУ [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
3. Мироненко В. Банки больше не намерены платить высокие проценты по депозитам [Електроний ресурс]: / В. Мироненко. – Режим доступу: <http://www.investgazeta.net>.
4. Аллен Пол Х. Реинжиниринг банка: программа выживания и успеха / Пол Х. Аллен; [пер. с англ.]. – М: Альпина Паблишер, 2002. – 264 с.
5. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку: [навч. посіб.] / С. М. Козьменко, І. Ф. Шпик, І. В. Волошко. – Суми: Університетська книга, 2003. – 734 с.

Прийнято до друку 19.10.2011